

sainak tanulmányozásából indul ki Forel élete, hogy az emberi (testi és szellemi) adottságok társadalmi eredőinek megismerésén keresztül, utolsó nagy munkájában, *Le monde social de fourmis*-ban (A hangyák társadalmi világa) csúcsosodjék. A közbeeső évtizedek gyakorlati és tudományos munkásságának eredményei az emberi élet jelenségeinek, patológiájának szociális begyökeredtségét mutatták meg a Burghölzli-i elmegyógyintézet vezetőjének. A felismert igazságoknak a társadalmi gyakorlatba való átvitele érdekében Forel számtalan könyvvel, mozgalmak megindításával szállott síkra. Meggyőződése volt, hogy a „józanáz”-re és a társadalom belátására való fellebbezés, s a megismerés széleskörű propagandája végre is megteremtik eszméi gyakorlati megvalósításának lehetőségét. Csak élete alkonyán, a világháború élményén keresztül jutott el ahhoz a megismeréshez, hogy már csak a világ tökéletes átalakítása segíthet.

Forel önéletrajzából különben előttünk idegen, szinte évszázadok előtti világ imbolyog fel. Egy-két emberöltő csak s mily' szédületes zuhanás a tudományos megismerés ormairól a magát a tudományt is megtagadó barbár kor szakadékaiba!!

(Wien)

Mátrai Ede

A Z IGAZSÁG KÖNYVEL. Minden eszme kitermeli a maga hőseit és tanítómestereit. Mégis vannak fokozatok: a nürnbergi kiskirályságból a berlini mikrofon elé rángatott Streicher ad abszurdum vezeti a hatalommá szentesített szemfényvesztést. A világra szabadult törzsasztal-provincializmusnak ilyen pöffeszkedése mellett meg kell szűnni mindennek, ami más. A megszegyenített, megfélemlített zsidók riadozása, a kiüldözött zsidó tudósok, az öngyilkosságba kergetett zsidó egyetemi tanárok tragédiája Steicher-beszédeivel lesz teljes. Próbálja valaki Friedrich Wolf drámájára (*Professor Mamlock*. — Oprecht & Helbling, Zürich) azt mondani, hogy az újjából szopta, próbálja, ha tudja Streicher beszéde után. A Streicherek és Mamlockok összeütközéséből csak tragédia születethetik. A zsidó professzor, a sebészeti klinika kincse, annyi ember életmentője, a semmi más, csak tudós, csak orvos, csak szamaritánus, a naiv, demokrata, aki frontsebével dicsekszik és Hindenburgra szavaz: nem bírja, nem tudja ott hagyni klinikáját, amikor csizmás SA-orvosok kidobják. A jóember, a naiv demokrata ezt az állati, ezt az őserdő-betörést nem bírja el, az összeütközésben alul kell maradnia és meg kell halnia. Üres dráma lenne, haszontalan ágálás, ha Wolf itt az öngyilkoságnál pontot tenne. A Mamlockok, a demokrácia alulmaradtak a brutalitással szemben. Stricher győzött, a hazugság üli diadalát. És ellenerő sehol? Mamlock fia, aki a harcvállalás miatt anynyi bosszúságot okozott apjának, életben marad és igazságban marad. Apja utolsó fejbőlintása neki szól s ez az intelem azt mondja: „Vagy harcolok az igazságért, vagy kapitulálok a hazugság előtt... Nincs nagyobb bűn, mint a harcot feladni ott, ahol harcolni kell”. Wolf új drámája ezt a szentenciát telíti valóságtartalommal a Streicherekkel szemben.

Van, aki a saját életével igazolja, a megtett uttal, mint Bodo Uhse, aki életregényében (*Söldner und Soldat*. — Carrefour, Paris.) feltárja a különbséget harc és harc között. Bodo Uhse nem volt akárki, a náci közkatonából csakhamar felküzdte magát kellemetlen felelősségrevonónak, Hitler, Streicher, Goebbels, Rosenberg utálják, a Strasserek megértik. Egy ember, aki a demagógia ködvilágában gondolkodni mer. Eltenség lesz, mert kritizálni mer és kritizálni tud. A valahai Hitler-imádó

így aztán elér oda, hogy még német állampolgárságától is megfosztják és ezzel és így avatják a Becherek és Mannok fegyvertársává. Uhse könyve — irodalmi kvalitásain túl hasznos dokumentum: itt tudjuk meg, mit jelentett a kisváros, az uttalan, talajvesztett középosztály a hitlerizmusnak. Ezeknek a törzsasztaltípusoknak, iparosoknak, skriblereknek és munkátlan, állástalan fiataloknak a Landsknechtium zsoldja és hazug romantikája jelentette az életet, az ugró pontot. Egy ellenségük volt: a munkásság, mely ezt az álomvalóságot zavarni merete és tudta. Hogy gyűlölte ez az Uhse a munkásságot, hogy verekedett velük, hogy félt tőlük, hogy a végén csak bennük és általuk találjon élete újra értelmet. Ez a változás ludwigrenni puritanizmussal van papírra vetve. Másképp nem is lehetne, másképp nem is hatna.

Dorothy Woodman, ez a lelkes asszony folytatja leleplező munkáját és legújabb publikációjának (*Hitlers Luftflotte startbereit.* — Carrefour) tanulsága is ezt a hazugságkomplexumot erősíti: „Nincs még egy terület, ahol a hitlerizmus hazugságlényege olyan kiütöközön nyilvánulna meg, mint a légi fegyverkezés terén.“ Erre jómagunk is rájöhettünk, ha visszaemlékezünk a kezdetre: a német légiflotta megteremtése szintén hazugságon épült fel. Egy szép nap a berlini lapok öklömnyi betűkkel hozták a reggeli szenzációt: titokzatos orosz repülő az éjszaka Berlin felett... Védtelenek vagyunk... Védekeznünk kell a légi támadások ellen... Az orosz repülőket ugyan soha senki sem látta, de Göringnek meg volt az apropója és ma Németország a világ egyik legerősebb repülőhatalma. Csak hazudni kell és minden rendbe jön. Göring 1934 februárjában kijelenti, hogy Németországnak nincsen katonai repülőgépe. Egy év múlva aztán ugyanaz a Göring azzal pöffeszkedik, hogy a német légiflotta ereje elérte az angolét. „A Harmadik Birodalmat alapvetően más szellem és erkölcs uralja, mint a többi Európát“: vonja le a konzekvenciát Woodmann és a Harmadik Birodalom ezt az egészen más erkölcsöt és szellemet akarja ráutalni egész Európára. A hitlerizmus akárcsak egy pók látható és láthatatlan szálakkal fonja be Európát. Cáfolhatatlanul bizonyítja ezt a Lord Listowel védnökségében megjelent legújabb publikáció: *Das braune Netz* (Carrefour, Paris) Kémszervezetek, Gestapo-ügynökök, propagandára szervezett hálója borult Európára, a „más erkölcsre és más szellemre.“ A Lessing- és Formis-gyilkosságok, az emberrablások mindennél jobban bizonyítják ennek a hálónak a létezését. Ez a könyv elsősorban praktikus célt szolgált: az emigráció figyelme ötszáznál több ügynök „körözőlevele“ felé fordulhat. Hasznos könyv: a pók munkája le van leplezve, a náci-márka utja ki van mutatva. És itt ennél a pénzforrásnál fel kell figyelni: propaganda- és spiclimunkákra évenként egynegyedmilliárd márka uszik el. Minek ez a nagy befektetés? Ezt az örült pénzáradatot csak egy nagy üzlet reményével, csak egy nagy vállalkozás rizikójával lehet megmagyarázni. És mi lenne ez a végcél? A német és az olasz fasizmus egyformán bizonyítja: a háború!

(Stosz)

Fábry Zoltán

A Z ÚJ JILEMNICKY-REGÉNY. A szlovák szocialista prózairás egyik kimagasló értéke: *Peter Jilemnicky* „Kus cukru“ (Praha, Druztevni Práce, 1934.) címmel regényt írt a nagyszombat környéki répa-termelők és munkások helyzetéről. A regény pillanatnyilag egyedülálló kikristályosodása a szlovák társadalmi réalizmusnak. Témájánál és beállításánál fogva mindenfelé figyelmet keltett, vitákat indított el, szemeket nyitott fel és széles rétegeket ébresztett helyes társadalmi tudatra. A cseh és szlovák baloldali kritika egyöntetűen örömmel és lel-